

Human Identity in the Fourth Revolution: A Comparative Reading of Heidegger’s Dasein and Floridi’s Inforg

Maryam Soltani Kouhanestani¹ | Camellia Talei Bafghi²

1. Corresponding Author, Associate Professor, Department of Philosophy, Faculty of Literature and Humanities, University of Mohaghegh Ardabili, Ardabil, Iran. E-mail: m.soltani@uma.ac.ir
2. PhD in Philosophy of Art, Ardabil Branch, Islamic Azad University, Ardabil, Iran. E-mail: taleic@yahoo.com

Article Info

Article type:

Research Article

Article history:

Received 23 September 2025

Received in revised form 10 October 2025

Accepted 14 October 2025

Published online 22 November 2025

Keywords:

Human Identity, Dasein, Inforg, Infosphere, Mitsein, Digital World

ABSTRACT

The Fourth Revolution, driven by data, has transformed not only the tools of human life, but also the very foundations of human identity. This article, drawing upon the anthropological dimensions of two distinct theoretical frameworks—Heidegger’s existential analytic and Floridi’s philosophy of information—argues that neither is sufficient on its own to provide a comprehensive account of human identity in the digital world. The analysis proceeds through three main axes: first, the horizon of identity, contrasting “world” as the field of meaning with the “infosphere” as an informational ecosystem; second, being-with, juxtaposing Heidegger’s Mitsein with human coexistence alongside artificial agents; and third, temporality, comparing existential temporality with the dynamism of data. The study shows that Floridi’s notion of the inforg is powerful in accounting for the ecological and networked layers of identity, yet it fails to account for the horizon of meaning and temporality. Conversely, Heidegger’s Dasein can elucidate these fundamental dimensions but remains silent before the computational and networked complexities of the digital age. The outcome of this analysis is a proposed “two-layered” model of identity in the digital world that moves beyond data-driven reductionism and the limitations of classical existentialism, without claiming to provide a complete explanation.

Cite this article: Soltani Kouhanestani, M. & Talei Bafghi, C. (2025). Human Identity in the Fourth Revolution: A Comparative Reading of Heidegger’s Dasein and Floridi’s Inforg. *Journal of Philosophical Investigations*, 19 (52),19-40. <https://doi.org/10.22034/jpiut.2025.69287.4209>

© The Author(s). Publisher: University of Tabriz.

Extended Abstract

Introduction

Since the inception of philosophy, the question “What is the human being?” has occupied a central place within metaphysical thought. Across classical systems, the “human” was conceived as a distinct entity, the locus of meaning, and the source of order in the world. Within this framework, it exercised a hegemonic role in ontology. In the twentieth century, this conception lost its foundation amidst profound epistemological, ontological, and technological crises. One of the earliest radical responses to this collapse appears in the work of Martin Heidegger, who through the concept of *Dasein*, endeavors to conceive the human not as a being with a predetermined essence, but as the one for whom the horizon of Being is disclosed. Along the same trajectory, with the expansion of technology, artificial intelligence, and data-centricity, the question of the nature of the human and its identity also emerges from the perspective of information philosophers. Luciano Floridi, a contemporary philosopher of information, designates this transformation as the “Fourth Revolution in the self-understanding of the human, “following the Copernican, Darwinian, and Freudian revolutions. What he designates as the “Fourth Revolution” is not merely a technological transformation, but an ontological shift. The human is no longer an independent, transcendental subject; rather, the self has become part of the informational world in which it lives. In this way, Floridi raises the very fundamental question of “What is the human?” from within the context of contemporary technological transformations. Thus, both thinkers are engaged in a reconsideration of “human identity” in the face of a fundamental transformation: Heidegger, confronted with technology and the question of the meaning of Being; and Floridi, confronted with the digital revolution and a data-centric existence. Based on this introduction, the present study, focusing on the core concepts in the thought of both philosophers, aims to address the following questions: What are the strengths and limitations of Heidegger’s existential–interpretive approach and Floridi’s informational–ecological approach in explicating human identity, and which dimensions of human identity do they reveal or leave unexamined? Which of these two philosophical frameworks can provide a more adequate account of human identity?

Methodology

This study is organized on the basis of conceptual comparison and critical analysis. The comparison is not conducted at the level of one-to-one concepts, but at the level of analytical horizons, meaning that the core concepts within the two theoretical frameworks acquire significance not in isolation, but through a dynamic tension with one another.

Discussion

Heidegger’s analysis of *Dasein* in the digital world demonstrates that the fundamental danger of the digital world is not merely data management, but the constriction of existential possibilities: the future is reduced to what is predictable, thereby limiting *Dasein*’s freedom to be otherwise. This is an aspect that purely sociological or psychological approaches to human identity in the digital world tend to overlook. From this perspective, the advantage of Heidegger’s framework is

that it understands human identity in the digital world not merely as a “social construct” or a “data profile,” but as an existential condition revealed across three core dimensions: Dasein (existential self-understanding), *Mitin* (digital being-with-others), and temporality (future-oriented existence or its reduction to algorithmic time). These concepts thus provide tools for a deeper and more radical critique of human identity in the digital age. Although Heidegger’s existential framework allows for understanding human identity in the digital world in terms of authenticity and inauthenticity and in the tension between freely projected existence and its reduction to algorithmic futures, it provides no tools for describing data-driven or algorithmic mechanisms. This very gap underscores the necessity of engaging with Floridi’s conceptualization of the infosphere and the *inform*.

Floridi seeks, by reducing the human subject to the *inform*, to compel us to reconceptualize agency, identity and responsibility within a framework that transcends anthropocentrism. Despite its explanatory power regarding the ecological and networked layers of human identity in the digital world, Floridi’s information ethics suffers from two fundamental shortcomings. First, it remains silent on the level of meaning, as the philosophy of information focuses primarily on the distribution of data and its ecological relationships. *Inform*s are defined within the data network, yet their relation to the meaningful experience of living or the intelligibility of being remains obscure. Second, it lacks adequate analytical tools to address temporality: Floridi’s model concentrates on moments of information exchange and network dynamics, while neglecting the historical and future-oriented structure of human existence. Another limitation of Floridi’s information ethics is its neglect of the political-economic dimensions of the digital world.

Conclusion

The analysis demonstrated that Heidegger’s thought elucidates the horizon of meaning, projection, and temporality, yet remains silent regarding the complexities of data and algorithms; conversely, Floridi explains the ecological and networked mechanisms of identity, but is silent on the meaning-generating and temporal dimensions of existence. The integration of these two approaches into a two-layered model offers a pathway for understanding digital identity: an identity that, at a deeper level, remains anchored in the horizon of meaning and possibility, yet, at the lived level, is necessarily realized within the infosphere and the mechanisms of data. Furthermore, this model demonstrates that the issue of digital identity is not merely philosophical or ethical, but is intensified within the relations of power and data-driven capitalism. The “data gestalt” is not merely a metaphorical image, but a reality that entails the risk of reducing the human to a calculable node. Therefore, the safeguarding of human identity at the individual level requires the cultivation of existential capacities, while at the institutional level it necessitates the design and oversight of informational mechanisms. Ultimately, the defense of human identity in the Fourth Revolution is not achieved through the denial of data and technology, but through a reconceptualization of the human relationship with the infosphere and the redesign of data-driven life. The human of the future, even if defined as an *inform*, can still remain Dasein: a being who lives within the network but does not reduce its possibilities to it.

هویت انسانی در انقلاب چهارم: خوانشی تطبیقی از دازاین هایدگر و اینفورگ فلوریدی

مریم سلطانی کوهانستانی^۱ | کاملیا طالعی بافقی^۲

۱. نویسنده مسئول، دانشیار گروه فلسفه، دانشگاه محقق اردبیلی، اردبیل، ایران. رایانامه: m.soltani@uma.ac.ir
۲. دانش‌آموخته دکتری فلسفه هنر، واحد اردبیل، دانشگاه آزاد اسلامی، اردبیل، ایران. رایانامه: taleic@yahoo.com

اطلاعات مقاله	چکیده
<p>نوع مقاله: مقاله پژوهشی</p> <p>تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۰۷/۰۱</p> <p>تاریخ بازنگری: ۱۴۰۴/۰۷/۱۸</p> <p>تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۷/۲۲</p> <p>تاریخ انتشار: ۱۴۰۴/۰۹/۰۱</p> <p>کلیدواژه‌ها: هویت انسان، دازاین، اینفورگ، اینفوسفر، بودن-با، جهان دیجیتال.</p>	<p>انقلاب چهارم با محوریت داده، نه تنها ابزارهای زندگی انسانی، بلکه بنیان‌های هویت او را نیز دگرگون ساخته است. این مقاله با تکیه بر انسان‌شناسی دو دستگاه نظری ناهمگون هایدگر و فلوریدی نشان می‌دهد که هیچ یک از این دو به‌تنهایی قادر به تبیین کامل هویت انسانی در جهان دیجیتال نیستند. این نتیجه از رهگذر تحلیل سه محور اصلی به دست آمده است: نخست، افق هویتی با تمایز میان «جهان» به‌مثابه میدان معناسازی و «اینفوسفر» به‌مثابه اکوسیستم اطلاعاتی؛ دوم، هم‌بودگی با مقایسه بودن-با هایدگری و هم‌زیستی انسان با عامل‌های مصنوعی؛ و سوم، ریخت زمانی با بررسی زمانمندی اگزیزستانسیال در برابر پویایی داده‌ها. تحلیل این سه محور نشان داد که اینفورگ فلوریدی در تحلیل لایه‌های اکولوژیک و شبکه‌ای هویت توانمند است، اما قادر به حمل افق معنا و زمانمندی نیست. در مقابل، دازاین هایدگر می‌تواند این ابعاد بنیادین را تبیین کند، اما نسبت به پیچیدگی‌های محاسباتی و شبکه‌ای عصر دیجیتال سکوت می‌کند. برآیند تحلیل، پیشنهاد مدلی «دولایه‌ای» برای هویت در جهان دیجیتال است. بدین‌سان این پژوهش چارچوبی نظری برای فهم هویت انسانی در انقلاب چهارم ارائه می‌دهد که فراتر از داده‌زیستی و محدودیت‌های اگزیزستانسیالیسم کلاسیک، چشم‌اندازی برای هویت انسانی در عصر دیجیتال فراهم می‌کند بدون آنکه مدعی تبیینی کامل باشد.</p>

استناد: سلطانی کوهانستانی، مریم و طالعی بافقی، کاملیا. (۱۴۰۴). هویت انسانی در انقلاب چهارم: خوانشی تطبیقی از دازاین هایدگر و اینفورگ فلوریدی، پژوهش‌های فلسفی، ۱۹ (۵۲)، ۱۹-۴۰. <https://doi.org/10.22034/jpiut.2025.69287.4209>

مقدمه

از آغاز فلسفه، پرسش «انسان چیست؟» در محور بسیاری از نظام‌های متافیزیکی قرار داشته است. چه در صورت‌بندی افلاطونی «خویشاوند مثل» یا «حیوان ناطق» ارسطویی، چه در تلقی دکارتی از انسان به‌عنوان سوژه متفکر و چه در انسان‌گرایی کانتی که انسان را غایت خردمند طبیعت می‌دید، در همه این‌ها، «انسان» به‌مثابه موجودی متمایز و مرجع معنا و نظم جهان، بر ساختار هستی‌شناسی کلاسیک سیطره داشت. این تصویر در قرن بیستم، با خیزش بحران‌های معرفت‌شناختی، وجودشناختی و تکنولوژیک بنیاد خود را از دست داد. یکی از نخستین واکنش‌های رادیکال به این فروپاشی را باید در اندیشهٔ مارتین هایدگر یافت؛ فیلسوفی که نه فقط با سنت متافیزیک، بلکه با تلقی سنتی از انسان نیز قطع رابطه می‌کند. هایدگر در هستی و زمان با معرفی دازاین، تلاش می‌کند انسان را نه به مثابه موجودی با ماهیت از پیش تعریف شده، بلکه همچون گشایش‌گر افق هستی درک کند. «انسان»، موجودی در جهان نیست، بلکه جایی است که هستی، در او و از طریق او، بر ما مکشوف می‌گردد. این عبور از سوژه‌محوری دکارتی به سمت گشودگی آنتولوژیک، کوششی است برای رهایی از درکی ابزاری، جوهری و خودبنیاد از انسان. فهم انسان در دستگاه هایدگری با گسستی تمام عیار از مفاهیم کلاسیک همراه است: نفی وحدت سوژکتیو، نفی تقدم ذات بر وجود و در نهایت، تلاشی برای اندیشیدن به انسان نه به‌عنوان موجودی درون هستی، بلکه در نسبت وجودی با آن. در همین مسیر، با گسترش فناوری، هوش مصنوعی و داده‌محوری، پرسش دربارهٔ چیستی انسان و هویت او از زاویهٔ دید فیلسوفان اطلاعات نیز مطرح می‌شود. لوچیانو فلوریدی^۱ فیلسوف اطلاعات معاصر، این تحول را «انقلاب چهارم در خودفهمی انسان» پس از انقلاب‌های کوپرنیکی، داروینی و فرویدی می‌نامد (فلوریدی، ۲۰۱۴: مقدمه). توضیح اینکه، به اعتقاد فلوریدی، چهار انقلاب عامل فروپاشی مرکزیت انسانی است: انقلاب کوپرنیکی (خروج انسان از مرکز جهان)، داروینی (نفی تمایز تکوینی انسان)، فرویدی (نفی شفافیت درونی انسان) و انقلاب اطلاعاتی. انقلاب چهارم، که به‌زعم فلوریدی اکنون در حال وقوع است، انسان را از جایگاه مرکزیت شناختی و عاملیتی خود کنار می‌زند؛ انسان دیگر ناظر اطلاعات نیست، بلکه عنصری درون‌ماندگار در جریان اطلاعات است. آن‌چه او از آن با عنوان «انقلاب چهارم» یاد می‌کند، نه صرفاً تحولی فناورانه، بلکه دگرگونی‌ای هستی‌شناختی است. انسان در مقام سوژه مستقل استعلائی نیست، بلکه خود، بخشی از جهان اطلاعاتی‌ای شده است که در آن زندگی می‌کند (فلوریدی، ۲۰۱۴، ۹۳-۸۲). در این وضعیت، مرز میان زیست برخط و برون خط از میان‌رفته و زندگی انسانی در قالب زیست برخط یا یکپارچه دیجیتال تجربه می‌شود (فلوریدی، ۲۰۱۵، ۳). به این ترتیب فلوریدی، همین پرسش بنیادین «انسان کیست؟» را از دل تحولات تکنولوژیک معاصر مطرح می‌کند. فلوریدی، برخلاف هایدگر، از درون سنت فلسفهٔ تحلیلی و با اتکا به فلسفهٔ اطلاعات، به تبارشناسی سوژه مدرن و بازاندیشی در مفهوم انسان می‌پردازد. او انسان را نه به‌عنوان مرکز معنا، بلکه به‌مثابه گره‌ای در میدان‌های تعاملی داده، ارتباط و اخلاق در نظر می‌گیرد. در واقع فلوریدی نیز همانند هایدگر تلاش می‌کند تا انسان را از چارچوب‌های متافیزیکی کلاسیک رها سازد، اما نه از رهگذر آنتولوژی بنیادین، بلکه از خلال فلسفهٔ اطلاعات و در بستر بحران تکنولوژیک معاصر. بنابراین هر دو متفکر در پی بازاندیشی «هویت انسان» در برابر یک تحول بنیادین هستند: هایدگر در مواجهه با تکنولوژی و پرسش از معنای هستی؛ و فلوریدی در مواجهه با انقلاب دیجیتال و زیست داده‌محور. بر مبنای این مقدمه،

¹ Luciano Floridi

² Onlife

پژوهش پیش‌رو، با تمرکز بر مفاهیم محوری اندیشه هر دو فیلسوف، بر آن است تا به این پرسش‌ها پاسخ دهد: رویکرد اگزیستانسیال-تفسیری هایدگر و رویکرد اطلاعاتی-اکولوژیک فلوریدی در تبیین هویت انسانی چه نقاط قوت و ضعفی دارند و هر یک چه ابعادی از هویت انسانی را مکشوف می‌سازند یا مغفول می‌گذارند؟ کدام یک از این دو چارچوب فلسفی می‌تواند تبیین بهتری از هویت انسان ارائه دهد؟

۱. روش پژوهش

این پژوهش بر اساس روش تطبیق مفهومی و تحلیل انتقادی سامان یافته است. مقایسه نه در سطح یک به یک مفاهیم، بلکه در سطح افق‌های تحلیلی صورت گرفته است، به این معنا که مفاهیم محوری در دو دستگاه نظری نه در جدایی، بلکه در تنشی پویا با یکدیگر معنا می‌یابند. به عنوان نمونه، هم‌بودگی هایدگر، که در هستی و زمان (۲۶§) شرط بنیادین بودن-با-دیگران انسانی است (هایدگر، ۲۰۱۰/۱۹۲۷، ۱۵۳-۱۴۹) در زیست دیجیتال دیگر محدود به انسان نیست، بلکه عامل‌های مصنوعی و موجودات اطلاعاتی نیز در آن سهیم می‌شوند (فلوریدی، ۲۰۱۴، ۹۵-۹۴) اما مفاهیمی چون دازاین و اینفورگ در نسبت هم‌ارزی قرار نمی‌گیرند؛ زیرا دازاین، وجود خاص انسانی است که در افق حقیقت به امکان‌های وجودی خویش گشوده می‌شود، درحالی که اینفورگ، کنش‌گری اطلاعاتی در شبکه داده است. قیاس در اینجا تنها از منظر ساختار عام «هویت در میدان» مشروعیت دارد، نه همسان‌سازی مفهومی. همچنین، زمانمندی اگزیستانسیال، که نزد هایدگر افق گشودگی آینده است، با ریخت الگوریتمی و آنی داده در تضاد و گفت‌وگو قرار می‌گیرد؛ جایی که شوشانا زوبوف^۳ اشاره می‌کند پیش‌بینی الگوریتمی آینده را به «حال محاسبه شده» فرو می‌کاهد (زوبوف، ۲۰۱۹، ۹۶-۹۳). افزون بر این، برای پرهیز از قیاس ناروا از مفاهیم میانی همچون «جهان» و جهان اطلاعاتی/اینفوسفر^۴ استفاده شده است. جهان به‌مثابه میدان معناسازی و انکشاف در فلسفه هایدگر اینفوسفر به‌مثابه اکوسیستم اطلاعاتی و تعامل در فلسفه فلوریدی، هر دو شرط امکان هویت هستند؛ اولی از بُعد معنایی و دومی از بُعد اکولوژیک و محاسباتی. تأکید بر این تنش‌های مفهومی از همان آغاز به ما امکان می‌دهد که مقایسه دو چارچوب را نه صرفاً توصیفی، بلکه انتقادی و دیالوگ‌محور پی‌گیری کنیم. بر همین اساس، سه محور بنیادین به‌عنوان چارچوب تحلیلی این پژوهش انتخاب شده‌اند:

- افق هویتی: «جهان» به‌مثابه میدان معناسازی در رویکرد هایدگر در برابر اینفوسفر به‌مثابه اکوسیستم اطلاعاتی در رویکرد فلوریدی؛

- هم‌بودگی: (باهم‌بودن انسانی در جهان مشترک) در برابر هم‌زیستی انسان و عامل مصنوعی (مشارکت عامل‌های اطلاعاتی غیرانسانی در حیات اجتماعی)؛

- ریخت زمانی: زمانمندی اگزیستانسیال (ساختار تاریخی و آینده‌محور وجود انسانی) در برابر پویایی لحظه‌ای و ساختاری داده در اکوسیستم دیجیتال؛

¹ Mitsein

² Inforg

³ Shoshana Zuboff

⁴ Infosphere

و بدین سان، پژوهش حاضر می‌کوشد تا با ایجاد گفت‌وگویی انتقادی میان فلسفه اطلاعات فلوریدی و هستی‌شناسی اگزیستانسیال هایدر، پاسخی به پرسش‌های مذکور ارائه دهد.

۲. پیشینه پژوهش

مرور منابع موجود نشان می‌دهد که تاکنون پژوهش مستقلی در قالب کتاب یا مقاله که به‌طور خاص به خوانش تطبیقی دازاین هایدر و اینفورگ فلوریدی در نسبت با هویت دیجیتال پردازد، در ایران انجام نگرفته است. اغلب مطالعات داخلی بر جنبه‌های کلی فلسفه اطلاعات فلوریدی، یا نقدهای اخلاقی و معرفت‌شناختی نظریه او متمرکز بوده‌اند، بی‌آنکه نسبت آن با اگریستاز سیالیسم هایدری یا مسأله هویت دیجیتال در انقلاب چهارم به‌طور مستقیم بررسی شود. از نخستین آثار منتشر شده در این حوزه می‌توان به مقاله «نگاهی به مبادی و مسائل فلسفه اطلاعات لوجیانو فلوریدی» اشاره کرد که بیشتر جنبه معرفی کلی دارد و کوشیده است فلسفه اطلاعات را به‌عنوان شاخه‌ای نوظهور در سنت فلسفه معاصر به خوبی توضیح دهد (خندان و فدایی، ۱۳۸۸). پس از آن، برخی پژوهش‌ها به تحلیل انتقادی نظریه اخلاق اطلاعات فلوریدی پرداخته‌اند. برای نمونه، مقاله «پایه‌های هستی‌شناختی نظریه اخلاق اطلاعات فلوریدی» (شقایق، وصیفی و جوادی، ۱۳۹۴) و مقاله «تحلیل مفهومی پیش‌فرض‌های معرفت‌شناختی نظریه اخلاق اطلاعات فلوریدی» (شقایق، ۱۳۹۷) هر دو بر بنیان‌های فلسفی و معرفت‌شناختی اخلاق اطلاعات متمرکزند و به کاستی‌ها و پیامدهای نظری آن پرداخته‌اند. همچنین پایان‌نامه کارشناسی ارشد «مطالعه و بررسی نقادانه نظریه اخلاق اطلاعات فلوریدی» (پهلوان، ۱۳۹۶) نشان‌دهنده گرایش محققان ایرانی به بررسی اخلاقی فلسفه اطلاعات است. در کنار این تلاش‌ها، مقاله «نگاهی تطبیقی به آراء اطلاع‌شناختی لوجیانو فلوریدی و رافائل کاپورو» (خندان، ۱۳۸۸) نقطه عطفی به شمار می‌آید؛ زیرا برای نخستین بار به مقایسه تطبیقی فلوریدی و کاپورو پرداخته است. با این حال، این مطالعه نیز بحث را در سطح فلسفه اطلاعات و هرمنوتیک اطلاعاتی محدود می‌کند و از هویت دیجیتال بحثی نمی‌شود. پژوهش حاضر از این منظر کوششی بدیع است که ضمن استفاده از دستاوردهای مطالعات پیشین، خلأ موجود در ادبیات داخلی را پر می‌کند. در این میان، پژوهشی نیز وجود دارد که با الهام از هستی‌شناسی بنیادین هایدر در حوزه مهندسی نرم‌افزار عمل کرده است. ویشنیفسکی (۲۰۱۵) با تفکیک «زبان مقوله‌ای موجودات» و «زبان اگزیستانسیال بودن» و طراحی ماژول «فروکاهش پدیدارشناختی»، سامانه‌ای برای تحلیل پرسش‌های کاربر در بافت‌های IT پیشنهاد می‌کند. هرچند این مطالعه نشان می‌دهد ایده‌های هایدری می‌توانند به ابزارهای فنی ترجمه شوند، تمرکز آن بر بهبود پردازش پرسش‌ها است و نه بر تبیین هویت. در مقابل، پژوهش حاضر با ترکیب اگزیستانسیالیسم هایدر و فلسفه اطلاعات فلوریدی و نیز با افزودن نقد اقتصاد سیاسی داده، تلاش میکند چارچوبی برای فهم هویت دیجیتال ارائه دهد.

۳. مبانی نظری

۳-۱. دازاین، جهان و زمانندی: هویت دازاین در جهان دیجیتال

هایدر در هستی و زمان، با به کار بردن اصطلاح دازاین برای وجود خاص انسانی، نگاه تحولی خود را به انسان و واکنش خویش به فلسفه‌های پیشین نشان می‌دهد. او دازاین را به‌مثابه موجودی تعریف می‌کند که هستی‌اش همواره مسأله خودش است و در افق معنا گشوده می‌شود (هایدر، ۱۹۲۷/۲۰۱۰، ۳۲). دازاین در نسبت با «جهان» فهمیده می‌شود. هایدر این وضعیت را «هستی-در-

جهان^۱ می‌نامد (هایدگر، ۱۹۲۷/۲۰۱۰، ۷۹). ساختار بنیادین دازاین «هستی-در-جهان» است، به این معنا که او از آغاز، درگیر جهانی پیشاپیش معنادار است. این چارچوب امکان آن را فراهم می‌کند که هویت انسانی را نه صرفاً به‌مثابه داده‌ای زیستی یا روان‌شناختی، بلکه به‌مثابه گشودگی در برابر جهان معنا فهمید.

اهمیت بازگشت به دازاین در تحلیل هویت دیجیتال صرفاً در بازتوصیف هستی انسانی نیست، بلکه در این است که هایدگر با طرح دازاین به‌عنوان موجودی که هستی او همواره مسأله خودش است، امکان می‌دهد هویت دازاین در جهان دیجیتال را نه همچون «پروفایلی داده‌ای» بلکه همچون «طرحی وجودی» فهمید. درحالی‌که رویکردهای روان‌شناختی یا جامعه‌شناختی، هویت آنلاین را به نقش‌ها، کارکردها یا بازنمایی‌های فردی تقلیل می‌دهند، چارچوب هایدگری نشان می‌دهد که این هویت همواره در افق معنا و خودفهمی دازاین شکل می‌گیرد (هایدگر، ۱۹۲۷/۲۰۱۰، ۳۳-۳۲). بنابراین، پرسش بنیادین این است که آیا زیست دیجیتال امکان می‌دهد دازاین خودش را بفهمد، یا آن را به داده‌ای برای الگوریتم‌ها تقلیل می‌دهد؟ به زعم هایدگر، دازاین همواره «پیشاپیش خود را در افق آینده می‌فهمد» (هایدگر، ۱۹۲۷/۲۰۱۰، ۲۳۶)، این آینده نه نتیجه محاسبه، بلکه «گشودگی به امکان‌های بودن» است (هایدگر، ۱۹۲۷/۲۰۱۰، ۲۳۶-۲۳۷). در اینجا خطر جهان دیجیتال، تقلیل دادن این پیش‌افکنندگی به «امکان‌های از پیش برنامه‌ریزی شده» است؛ نوعی سقوط به حالتی که آینده دیگر نه به‌مثابه افق امکان، بلکه صرفاً به‌مثابه «انتظار الگوریتمی» تجربه می‌شود. مواجهه نخستین دازاین با موجودات، نه به صورت شناخت نظری، بلکه در قالب کاربرد عملی و زیست روزمره است. از این رو، موجودات در آغاز نه به هیئت «حاضر-در-دست»^۲ بلکه به‌مثابه «تودست»^۳ تجربه می‌شوند؛ یعنی آن‌گونه که در شبکه پیوسته ارجاعات و برای-کاری-بودن در دسترس هستند. این تمایز نشان می‌دهد که جهان برای دازاین پیش از هر چیز به‌عنوان میدان عمل و امکان‌مندی گشوده می‌شود.

از سوی دیگر، دازاین همواره «با دیگران» است. مفهوم هم‌بودگی، که در بند ۲۶§ کتاب شرح داده می‌شود، بیانگر آن است که بودن-با-دیگران شرط بنیادین هستی انسانی است (هایدگر، ۱۹۲۷/۲۰۱۰، ۱۲۲-۱۱۸). بدین سان، هویت انسانی نه صرفاً فردی، بلکه همواره بینا‌سوژه‌ای و اجتماعی است. این نکته، ظرفیت مهمی برای تحلیل هویت انسان در جهان دیجیتال دارد؛ زیرا روابط در زیست‌جهان دیجیتال نیز مبتنی بر هم‌بودگی هستند، هرچند با وساطت تکنولوژی و الگوریتم. مفهوم هم‌بودگی ظرفیت ویژه‌ای دارد که سایر نظریه‌های فردگرایی هویت فاقد آن هستند. در بستر دیجیتال، فرد صرفاً «کاربر» یا «مصرف‌کننده محتوا» نیست، بلکه همواره در افق با-دیگران بودن ظاهر می‌شود؛ از لایک‌ها و کامنت‌ها گرفته تا حضور در شبکه‌های اجتماعی، هویت دیجیتال درون روابط بینا‌سوژه‌ای شکل می‌گیرد. تمایز مهم اینجا است: نظریه‌های ارتباطی معمولاً این روابط را به سطح «تعامل» تقلیل می‌دهند، اما هم‌بودگی نشان می‌دهد که بودن با دیگران نه یک انتخاب، بلکه شرط اگزیزستانسیال هستی است. در تحلیل هایدگر (۲۷§)، دازاین غالباً در وضعیت «سقوط در میان آنان»^۴ قرار دارد (هایدگر، ۱۹۲۷/۲۰۱۰، ۱۲۲-۱۱۸). این وضعیت در جهان دیجیتال می‌تواند شدت یابد؛ زیرا الگوریتم‌ها دائماً افق «آنچه دیگران می‌بینند، می‌پسندند و دنبال می‌کنند» را بازتولید می‌کنند. از این منظر، هویت دیجیتال می‌تواند به شدت مستعد ناصالت شود؛ فرد در «بودن-با» گرفتار می‌شود، اما نه به صورت گشودگی اصیل، بلکه

¹ In der Welt sein

² vorhandenheit

³ zuhandenheit

⁴ das Man

به صورت انقیاد در برابر معیارهای جمعی داده‌محور. همین نکته به ما امکان می‌دهد بفهمیم چرا تجربه دیجیتال به محض شکل‌گیری، بار هویتی دارد؛ زیرا بودن در شبکه همواره بودن با دیگران است، هرچند این دیگران به واسطه الگوریتم و داده به ما عرضه شوند.

عنصر سوم در تحلیل هایدگر، زمانمندی اگزیستانسیال است. یکی از ارکان زمانمندی، بودگی-پیشین است؛ یعنی دازاین همواره در جهانی پرتاب شده است که پیش‌تر وجود داشته و او را در برمی‌گیرد. در بستر دیجیتال، این پرتاب‌شدگی به شکل آرشیو دائمی داده‌ها تجربه می‌شود: تاریخچه جست‌وجو، سوابق شبکه‌های اجتماعی و ردپاهای دیجیتال، گذشته‌ای را تشکیل می‌دهند که به‌طور مداوم بازمی‌گردد و بر امکان‌های کنونی فرد سایه می‌افکند. بدین‌سان، گذشته نه صرفاً امری سپری‌شده، بلکه واقعیتی زنده و بازتولید شونده است که در تعیین هویت دیجیتال نقشی بنیادین دارد. هایدگر زمان را نه صرفاً به‌عنوان توالی لحظات، بلکه به‌مثابه ساختار بنیادین دازاین درک می‌کند: آینده (پیش‌افکنده‌گی)، گذشته (بودگی-پیشین) و حال (بودن-در-کنار) درهم‌تنیده‌اند (هایدگر، ۱۹۲۷/۲۰۱۰، ۳۷۷-۳۷۳). افزون بر این، بودن-در-کنار نیز در جهان دیجیتال معنایی تازه پیدا می‌کند. حال اگزیستانسیال دازاین در اینجا به صورت «حضور آنی» یا «کنونیت شبکه‌ای»^۳ جلوه‌گر می‌شود؛ جایی که فرد در وضعیت آنلاین بودن، همواره در معرض تماس و دیده شدن قرار دارد. این اکنون‌مندی دیجیتال، تجربه‌ای است از بودن-در-کنار دیگران و ابزارهای شبکه‌ای، که هویت را در لحظه‌های زنده و بی‌وقفه شکل می‌دهد. هایدگر تأکید می‌کند که زمانمندی اگزیستانسیال در سه بُعد پیش‌افکنده‌گی،^۴ بودگی-پیشین^۵ و بودن-در-کنار^۶ تکوین می‌یابد.

این نگاه، هویت انسانی را بر اساس امکان‌مندی‌ها و افق آینده تعریف می‌کند و از این‌رو، بُعدی پویاتر و غیر ایستا به آن می‌بخشد. آنچه زمانمندی اگزیستانسیال هایدگر را در تحلیل هویت انسانی در جهان دیجیتال ضروری می‌سازد، تأکید او بر آینده به‌مثابه امکان است. در زیست دیجیتال، آینده به‌طرز فزاینده‌ای به «آینده آماری» تقلیل می‌یابد؛ یعنی الگوریتم‌ها بر اساس داده‌های گذشته، الگوهای احتمالی آینده را می‌سازند. این امر با زمانمندی دازاین که بر «پیش‌افکنده‌گی آزاد» استوار است، در تعارض قرار می‌گیرد (همان). بدین ترتیب، تحلیل هایدگری نشان می‌دهد که خطر بنیادین جهان دیجیتال نه صرفاً مدیریت داده، بلکه تحدید امکان‌های وجودی است: آینده به چیزی که قابل پیش‌بینی است تقلیل می‌یابد و بدین‌سان آزادی دازاین برای بودن دیگرگونه محدود می‌شود. این استدلال چیزی است که رویکردهای صرفاً جامعه‌شناختی یا روان‌شناختی به مسأله هویت انسانی در جهان دیجیتال از آن غافل می‌مانند. از این منظر، مزیت چارچوب هایدگری نسبت به سایر نظریه‌ها در این است که هویت انسانی در جهان دیجیتال را نه فقط یک «برساخت اجتماعی» یا «پروفایل داده‌ای»، بلکه وضعیتی وجودی می‌فهمد که در سه بُعد بنیادین دازاین (خودفهمی اگزیستانسیال)، هم‌بودگی دیجیتال و زمانمندی (آینده‌مندی یا تقلیل آن به زمان الگوریتمی) آشکار می‌شود. بدین ترتیب، این مفاهیم ابزارهایی هستند که امکان نقد عمیق‌تر و ریشه‌ای‌تر هویت انسانی در جهان دیجیتال را فراهم می‌کنند.

¹ Geworfenheit

² Gegenwart

³ Gegenwart

⁴ Entwurf

⁵ Geworfenheit

⁶ Gegenwart

با وجود این ظرفیت‌ها، کاستی‌های مهمی نیز در نظام فکری هایدگر وجود دارد. نخست آنکه فلسفه او نسبت به پیچیدگی‌های فناوریانه و محاسباتی عصر دیجیتال ساکت است؛ زیرا «جهان» هایدگر بیشتر به‌مثابه شبکه‌ای معنایی در افق ابزارمندی سنتی مطرح است و نمی‌تواند به‌طور مستقیم از اینفوسفر به‌عنوان اکوسیستم اطلاعاتی سخن بگوید. دوم آنکه زمانمندی اگزیزستانسیال مطرح در تفکر هایدگر، در برابر «زمان الگوریتمی» که در نظام‌های داده‌محور ظهور یافته، فاقد ابزار تحلیلی مستقیم است. برای مثال، الگوریتم‌های شبکه‌های اجتماعی با تعیین الگوهای دیده‌شدن، نوعی «زمان الگوریتمی» را تحمیل می‌کنند که به‌شدت با زمانمندی اگزیزستانسیال تفاوت دارد. اینجا افق آینده نه بر اساس امکان‌مندی‌های دازاین بلکه بر اساس پیش‌بینی‌های داده‌محور و احتمالات آماری ترسیم می‌شود. از سوی دیگر، می‌توان پرسید آیا خود پرش بنیادین هستی در اندیشه هایدگر، که بر کشف معنای وجود به‌مثابه حقیقتی بنیادین تکیه دارد، ذاتاً توانایی دربرگرفتن پویایی و بی‌ثباتی تکنولوژی‌های دیجیتال را دارد یا خیر؟ این پرسش‌ها، نشان‌دهنده محدودیت‌های تفکر هایدگری در مواجهه با جهان دیجیتال است و نیازمند بررسی‌های تکمیلی در نظریه‌های دیگر است که در ادامه بدان پرداخته خواهد شد. با این حال، چارچوب اگزیزستانسیال هایدگر همچنان امکان می‌دهد هویت انسانی در جهان دیجیتال را در افق اصالت و ناصالت و در تنش میان پیش‌افکنندگی آزاد و تقلیل آن به آینده الگوریتمی فهمید اما ابزاری برای توصیف ساز و کارهای داده‌ای و الگوریتمی ارائه نمی‌کند. همین خلأ ضرورت ورود به‌صورت‌بندی فلوریدی درباره اینفوسفر و اینفورگ را آشکار می‌سازد.

۳-۲. اینفوسفر، اینفورگ و آنالیف: ابعاد اکولوژیک هویت انسانی

درحالی‌که هایدگر از دل بحران متافیزیک مدرن، با گ‌شودن افقی بنیادین برای فهم هستی از سان، سوژه‌محوری دکارتی را به‌نقد می‌کشد، لوچیانو فلوریدی در بستری متفاوت ولی با پرسشی هم‌عرض، تلاش می‌کند تا در دل تحولات تکنولوژیک معاصر، به بازاندیشی در وضعیت انسان بپردازد. فلوریدی در «انقلاب چهارم: چگونه اینفو سفر واقعیت انسانی را دگرگون می‌سازد؟» می‌گوید: «این کتاب درباره این است که چگونه فناوری‌های اطلاعات و ارتباطات دیجیتال (ICTs) بر حس هویت ما، نحوه ارتباط ما با یکدیگر و چگونگی شکل‌دادن و تعامل ما با جهان تأثیر می‌گذارند» (فلوریدی، ۲۰۱۴، مقدمه). طرح فکری او در چارچوب «فلسفه اطلاعات» صورت‌بندی می‌شود که کوشیده است با عبور از مدل‌های کلاسیک سوژه، انسان را نه به‌مثابه ناظر یا مرکز معنا، بلکه به‌عنوان کنش‌گری درون‌زاد در ساختارهای پیچیده داده، شبکه و محاسبه بازتعریف کند. آنچه او از آن با عنوان «انقلاب چهارم» یاد می‌کند، نه صرفاً تحولی فناوریانه، بلکه دگرگونی‌ای هستی‌شناختی است: سوژه‌زدایی از انسان؛ انسانی که دیگر در مقام سوژه مستقل استعلایی جای نمی‌گیرد، بلکه خود، بخشی از جهان اطلاعاتی‌ای شده است که در آن زندگی می‌کند.

فلوریدی با بهره‌گیری از استعاره کیهان‌شناختی کوپرنیکی، چهار انقلاب را عامل فروپاشی مرکزیت انسان می‌داند: انقلاب کوپرنیکی (خروج انسان از مرکز جهان)، داروینی (نفی تمایز تکوینی انسان)، فرویدی (نفی شفافیت درونی انسان) و انقلاب اطلاعاتی. انقلاب چهارم، که به‌زعم او اکنون در حال وقوع است، انسان را از جایگاه مرکزیت شناختی و عاملیتی خود کنار می‌زند؛ او دیگر ناظر اطلاعات نیست، بلکه عنصری درون‌ماندگار در جریان اطلاعات است (فلوریدی، ۲۰۱۴، ۹۳-۸۲). این تحول، مستقیماً بر تلقی ما از «هستی» و «انسان» اثر می‌گذارد، و فلسفه اطلاعات، در مقام یک دستگاه مفهومی، می‌کوشد تا سخی فلسفی به این وضعیت تازه ارائه دهد. برخلاف رویکردهای صرفاً کاربردی یا ابزاری به فناوری، فلسفه اطلاعات، نوعی بازاندیشی هستی‌شناختی

است؛ تلاش برای فهم جایگاه انسان، کنش و حقیقت در عصری که داده و الگوریتم ساختارهای بنیادین واقعیت را دگرگون ساخته‌اند. در این پژوهش، چهار اصطلاح محوری فلوریدی به‌مثابه سطوح درهم‌تنیده^۱ یک دستگاه نظری در نظر گرفته می‌شوند:

الف. اینفوسفر (جهان اطلاعاتی): کل‌نگری از واقعیت به‌مثابه یک «اکوسیستم اطلاعاتی»؛ جهانی که در آن همه موجودات و کنش‌ها به‌صورت داده بازنمایی و پردازش می‌شوند.

ب. اینفورگ^۲ (موجود اطلاعاتی / کنشگر اطلاعاتی): موجود زنده‌ای که درون اینفوسفر زیست می‌کند؛ انسان، ماشین یا هر سامانه‌ای که در این میدان داده‌ای مشارکت دارد.

ج. آن لایف^۳ (زیست برخط یا یکپارچه دیجیتال): توصیف و وضعیت تازه^۴ زیست بشر که در آن دوگانگی سنتی «آنلاین/آفلاین» از میان می‌رود و زندگی در پیوستاری واحد تجربه می‌شود؛ این مفهوم نه نظریه‌ای مستقل، بلکه بیانی و منشوری برای سیاست‌گذاری و فهم شرایط زیست دیجیتال است.

د. اخلاق اطلاعاتی^۴: لایه^۵ هنجاری و ارزش‌شناختی این دستگاه؛ چارچوبی که مسئولیت اخلاقی را از سطح انسان فراتر می‌برد و به همه^۵ کنش‌گران اطلاعاتی در اینفوسفر تعمیم می‌دهد.

نسبت میان این مفاهیم را می‌توان چنین دید: اینفوسفر، افق کلی و بستر هستی‌شناختی است؛ اینفورگ‌ها کنش‌گران درون این افق هستند؛ آن لایف وضع زیسته^۵ هم‌پیوند انسان در این میدان است و اخلاق اطلاعاتی، قاعده‌گذار تعاملات در این بستر.

الف. اینفوسفر: میدان کلی نگر اطلاعاتی

تلاش فلوریدی، پاسخ به پرسش‌های کلاسیک فلسفه از قبیل وجود، شناخت، معنا و اخلاق در بستر جهان دیجیتال است. از این منظر، اینفوسفر را می‌توان گسستی از تلقی کلاسیک جهان به‌مثابه محیطی مادی دانست و نوعی هستی‌شناسی دیجیتال که به‌جای ماده، داده را کانون تبیین قرار می‌دهد (فلوریدی، ۲۰۱۰ الف، ۱۷). در این چارچوب، جهان دیگر به‌مثابه یک فضای فیزیکی بیرونی فهم نمی‌شود، بلکه به‌عنوان اینفو سفر یعنی میدان کل‌نگر اطلاعاتی در نظر گرفته می‌شود که در آن، موجودات، پدیدارها و روابط، همگی در قالب داده‌های متعامل و محاسبه‌پذیر بازنمایی می‌شوند. در بستر اینفو سفر، جهان مت‌شکل از نهادها، کنش‌گران، اشیاء، فرآیندها و داده‌هایی است که همگی در قالبی دیجیتال یا اطلاعاتی بازنمایی می‌شوند و تعامل می‌کنند. از دل چنین تصویری از جهان به‌مثابه اینفو سفر است که فلوریدی مفهوم اینفورگ را مطرح می‌کند؛ زیرا تنها در بستر این میدان کل‌نگر است که عاملیت انسانی معنای تازه‌ای می‌یابد (فلوریدی، ۲۰۱۰ ب، ۶).

ب. اینفورگ: انسان به‌مثابه کنش‌گر اطلاعاتی

در این میدان کل‌نگر، موجوداتی پدیدار می‌شوند که فلوریدی آن‌ها را اینفورگ^۵ می‌نامد؛ کنش‌گرانی اطلاعاتی که با محیط اطلاعاتی خود رابطه‌ای دوسویه دارند. انسان معاصر، به‌واسطه^۵ اتصال مداوم به داده، به‌واسطه^۵ الگوریتم‌ها، پایگاه‌های داده، حس‌گرها

¹ Infosphere

² Informational Organism (Inforg)

³ Onlife

⁴ Information Ethics

⁵ information organism

و تعاملات دیجیتال، دیگر یک سوژه ایستا، دارای درونیت متافیزیکی، یا مرکز خرد نیست؛ بلکه گره‌ای از داده و تعامل است که در میدان اطلاعاتی کل نگر عمل می‌کند (فلوریدی، ۲۰۱۴، ۲۳-۲۲ و ۸۰). همان‌گونه که فلوریدی می‌نویسد: «ما آغاز کرده‌ایم به این که خود را همچون موجودات اطلاعاتی پیوسته (اینفورگ‌ها) ببینیم؛ نه از طریق دگرگونی خیالی در بدن مان، بلکه به شکل جدی‌تر و واقع‌بینانه‌تر، از رهگذر باز-هستی‌شناسی محیط‌مان و خودمان» (فلوریدی، ۲۰۱۰، ب، ۱۲). بنابراین، مفهوم اینفورگ، جایگزینی است برای سوژه مدرن و تجلی‌گذار از انسان محوری کلاسیک به ساختار توزیع‌یافته‌ی عاملیت. در این ساختار، عاملیت نه امری فردی، بلکه محصول کنش‌های درهم‌تنیده‌ی انسان، ماشین و محیط اطلاعاتی است. نتیجه‌ی این فرآیند، فروپاشی بنیان‌های فردیت متافیزیکی و ظهور انسان «پساسوژه» است: موجودی که نه واجد اصالت درونی، بلکه مشارکت‌کننده در یک شبکه‌ی گسترده از کنش و محاسبه است. اما این بازتعریف سوژه انسانی در نهایت به شیوه‌ی زیست ما در جهان امروز منتهی می‌شود؛ جایی که مرز میان فیزیکی و دیجیتال دیگر موضوعیت ندارد و فلوریدی آن را با مفهوم آن لایف توضیح می‌دهد (فلوریدی، ۲۰۱۳، ۸).

ج. آن لایف: زیست یگانه در عصر داده

فلوریدی، با معرفی مفهوم آن لایف؛ کوشیده است تا از دوگانگی سنتی میان «آنلاین» و «آفلاین» فراتر رود. «این رویکرد در واقع نقدی ضمنی بر دوگانه‌انگاری‌های متافیزیکی سنتی است؛ زیرا تجربه‌ی زیسته را نه در تضاد، بلکه در پیوستار اطلاعاتی واحد درک می‌کند» (فلوریدی، ۲۰۱۵، ۴). زندگی انسان معاصر نه در جهانی دوپاره از واقعیت فیزیکی و فضای مجازی بلکه در وضعیتی یگانه است که در آن، داده، کنش، تجربه و هویت، همگی درهم‌تنیده هستند. «آن لایف»، توصیف‌گر این زیست تلفیقی است: زیستی که در آن مرزهای میان جسمانیت و دیجیتال، واقعیت و مجاز، امر انسانی و الگوریتمی، به طرز فزاینده‌ای تضعیف شده‌اند. در وضعیت آن لایف، حضور انسان دیگر صرفاً فیزیکی نیست، بلکه همواره درگیر ردپای دیجیتال، واسطه‌گری الگوریتمی و تولید داده است. در اینجا، «کنش» و «زیستن»، تابع سامانه‌هایی هستند که در آن‌ها، عاملیت انسانی با عاملیت ماشینی تلفیق شده است. در واقع، انسان آن لایف، در یک «میان‌جهان» به سر می‌برد: جهانی که نه صرفاً طبیعی است و نه مصنوعی، بلکه میدان تعامل دائم میان امر فیزیکی و اطلاعاتی است. این وضعیت، نه فقط به لحاظ اجتماعی یا روان‌شناختی، بلکه در سطحی بنیادین‌تر، یعنی هستی‌شناختی، وضعیت انسان را دگرگون کرده است. بسیاری از دوگانگی‌های کلاسیک در سنت فلسفی غرب مانند فیزیکی/دیجیتال، واقعی/مجازی، سوژه/ابژه، کنش‌گر/ابزار در چارچوب اینفوسفر معنا و تمایز خود را از دست می‌دهند یا دست‌کم بازتعریف می‌شوند. انسان، دیگر نه در تقابل با ماشین، بلکه در پیوندی ساختاری با آن تعریف می‌شود. ابزار، دیگر صرفاً خارجی نیست، بلکه در درون ساختار هویتی انسان گنجانده شده است مثلاً در تجربه‌ی زیست با گوشی هوشمند، یا وابستگی به پلتفرم‌ها برای هویت‌یابی. این بازتعریف بنیادین، نه صرفاً بیانگر تحولی تکنولوژیک، بلکه نشانگر گسستی هستی‌شناختی در تلقی ما از انسان است: انسان، دیگر نه «موجودی ممتاز»، بلکه «گره‌ای محاسبه‌پذیر در یک شبکه‌ی توزیع‌یافته از داده‌ها» است. بدین ترتیب، دگرگونی درک ما از سوژه و زیست روزمره، ناگزیر پرسش‌های اخلاقی را نیز به سطحی نوین می‌کشاند؛ از همین جاست که فلوریدی نظریه‌ی اخلاق اطلاعاتی را به منزله‌ی مکمل هستی‌شناسی دیجیتال خود عرضه می‌کند.

د. اخلاق اطلاعاتی و محدودیت‌های آن

در چارچوب فلسفه اطلاعات، انسان، با وجود این که مرکز معرفت یا هستی نیست، همچنان حامل مسئولیت اخلاقی باقی می‌ماند. فلوریدی، با صورت‌بندی نظریه «اخلاق اطلاعاتی»^۱ بر آن است که عاملان اخلاقی منحصر به انسان نیستند، بلکه هر نهاد، سامانه یا موجودی که توان اثرگذاری پایدار بر دیگر کنش‌گران در اینفو سفر را داشته باشد، مشمول مسئولیت اخلاقی می‌گردد. در اینجا، ماشین‌ها، سیستم‌های هوشمند و حتی ساختارهای اطلاعاتی، در حوزه ملاحظات اخلاقی قرار می‌گیرند. اما با این تعمیم، انسان نیز باید اخلاق خود را بازتعریف کند: انسان نه به‌عنوان سوژه یکتا، بلکه به‌مثابه یک اینفورگ، یعنی کنش‌گری اطلاعاتی است که بخشی از مسئولیت خود را درون یک نظام توزیع‌یافته انجام می‌دهد. پرسش‌هایی همچون مالکیت داده، شفافیت الگوریتم‌ها، تبعیض‌های ماشینی و حقوق دیجیتال، از جمله ملاحظات هستند که اخلاق اطلاعاتی فلوریدی با آن‌ها درگیر است. در این چشم‌انداز، انسان، در مقام موجودی تاریخی و اخلاقی، باید به‌جای «تصاحب» هستی، در جهت حفظ توازن و عدالت در میان کنش‌گران اطلاعاتی بکوشد. این جابه‌جایی، اخلاق را از سطح فردی و انسان‌محور به سطحی بینافعالی و اکولوژیک ارتقا می‌دهد؛ جایی که حتی سامانه‌های هوشمند یا ساختارهای داده‌ای نیز به‌مثابه حاملان بالقوه مسئولیت اخلاقی در نظر گرفته می‌شوند (فلوریدی، ۲۰۱۳، ۷۳). بنابراین، فلسفه اطلاعات فلوریدی نه صرفاً یک نظریه فناوری، بلکه کوششی برای بازاندیشی هستی‌شناسی و اخلاق در عصر داده است؛ کوششی که با فروکاستن سوژه انسانی به «اینفورگ»، ما را وامی‌دارد تا مفهوم عاملیت، هویت و مسئولیت را در چارچوبی فراتر از انسان‌محوری بازتعریف کنیم (فلوریدی، ۲۰۱۴، ۱۱۲). به‌رغم قدرت تبیین لایه اکولوژیک و شبکه‌ای هویت انسانی در جهان دیجیتال، اخلاق اطلاعاتی در دو سطح بنیادین خاموش می‌ماند: نخست در سطح معنا؛ زیرا فلسفه اطلاعات بیشتر به توزیع داده و روابط اکولوژیک آن توجه دارد. اینفورگ‌ها در شبکه داده‌ای تعریف می‌شوند، اما نسبت آن‌ها با تجربه معنادار زیستن یا با فهم‌پذیری وجود روشن نمی‌شود. دوم در سطح زمانمندی؛ زیرا مدل فلوریدی بر لحظه‌های تبادل اطلاعات و پویایی شبکه متمرکز است، بدون آنکه به ساختار تاریخی و آینده‌محور وجود انسانی توجه کند.

از دیگر محدودیت‌های اخلاق اطلاعاتی فلوریدی، مغفول ماندن ابعاد سیاسی-اقتصادی جهان دیجیتال است. نگاه فلوریدی عمدتاً بر لایه‌های اخلاقی و اکولوژیک هویت انسانی متمرکز است و کمتر به نیروهای ساختاری‌ای می‌پردازد که شیوه‌های تولید، توزیع و مصرف داده را شکل می‌دهند. اخلاق اطلاعاتی فلوریدی با هدف توزیع عاملیت و مسئولیت در اینفو سفر، افقی هنجاری و اکولوژیک پیش می‌نهد اما این افق دقیقاً در همان جایی که می‌خواهد جهان شمول باشد، با تناقضی بنیادین مواجه می‌شود: یک فرد عادی و یک شرکت عظیم دیجیتال در مقام «اینفورگ» برابر انگاشته می‌شوند، حال آن‌که ظرفیت واقعی آنان برای کنش اخلاقی، نامتقارن و بسیار متفاوت است. این شکاف درونی اخلاق اطلاعاتی، نشان می‌دهد که اخلاق اطلاعاتی فلوریدی، بدون توجه به اقتصاد سیاسی داده، در سطحی انتزاعی باقی می‌ماند. شوشانا زوبوف در عصر سرمایه‌داری نظارتی نشان می‌دهد که داده‌های جهان دیجیتال صرفاً بازتاب واقعیت زندگی روزمره نیستند، بلکه به منبعی برای تولید سود اقتصادی و اعمال قدرت اجتماعی تبدیل می‌شوند. به نظر او، شرکت‌های دیجیتال بزرگ مانند گوگل و فیس‌بوک، از طریق جمع‌آوری گسترده داده‌های رفتاری کاربران، الگوهای کنش انسان را استخراج می‌کنند و این الگوها را نه برای خدمت‌رسانی مستقیم، بلکه برای پیش‌بینی و هدایت رفتارهای

¹ Information Ethics

آینده افراد به کار می‌گیرند. او این فرآیند را «مازاد رفتاری»^۱ می‌نامد؛ یعنی بخش‌هایی از تجربه و رفتار انسانی که فراتر از نیازهای اولیه خدمات دیجیتال ضبط و سپس به کالایی برای فروش به بازار تبلیغات و پیش‌بینی تبدیل می‌شود (زوبوف، ۲۰۱۹، ۱۱۵-۹۳). این تحلیل، نقطه تمایز مهمی با فلسفه اطلاعات فلوریدی دارد. در چارچوب فلوریدی، داده‌ها بستر هستی‌شناختی و اخلاقی هویت انسانی هستند و هر کنش‌گر دیجیتال، خواه انسان، خواه ماشین، به‌عنوان «اینفورگ»^۲ دارای عاملیت و مسئولیت اخلاقی در اینفوسفر در نظر گرفته می‌شود. اما در چارچوب زوبوف، همین داده‌ها به منبعی برای سودآوری و سلطه شرکتی بدل می‌شوند و انسان نه به‌مثابه فاعلی اخلاقی، بلکه به‌عنوان منبعی برای استخراج ارزش اقتصادی و مهندسی رفتار ظاهر می‌شود. بدین ترتیب، نظریه زوبوف نشان می‌دهد که اخلاق اطلاعاتی فلوریدی، اگر بدون در نظر گرفتن مناسبات اقتصادی و سیاسی تحلیل شود، انتزاعی و ناکافی خواهد بود.

فلوریدی با طرح «اخلاق اطلاعاتی» بر آن است که عاملیت اخلاقی صرفاً به انسان محدود نمی‌شود، بلکه هر موجود یا سامانه‌ای که در اینفو سفر اثرگذار است، از ماشین‌ها گرفته تا ساختارهای دیجیتال، در قلمرو اخلاق قرار می‌گیرد (فلوریدی، ۲۰۱۳، ۷۴-۷۰). این نگاه، هر چند افقی گسترده برای بازاندیشی در مفهوم مسئولیت می‌گشاید اما آیا چنین اخلاقی، که بر توزیع مسئولیت میان همه کنش‌گران اطلاعاتی تأکید دارد، می‌تواند با منطق انباشت سرمایه و نابرابری‌های ساختاری جهان دیجیتال برخورد مؤثری داشته باشد؟ واقعیت این است که اخلاق اطلاعاتی فلوریدی بر هم‌زیستی و ایجاد توازن در اینفو سفر تمرکز دارد، اما سرمایه‌داری داده‌ای نشان می‌دهد که دسترسی به داده و توان اعمال قدرت میان کنش‌گران به‌طور شدیداً نامتقارن توزیع شده است (کولدری و مجیاس، ۲۰۱۹، ۳۳۸). در نتیجه، این خطر وجود دارد که اخلاق اطلاعاتی، بدون توجه به مناسبات اقتصادی و سیاسی حاکم، در سطحی انتزاعی باقی بماند و توان مداخله در نابرابری‌های واقعی را از دست بدهد.

برخی رویکردهای انتقادی‌تر، همچون «ماتریالیسم داده‌ای»^۳ نیز تأکید می‌کنند که داده‌ها همواره در بسترهای مادی، سیاسی و اقتصادی خاصی تولید و مصرف می‌شوند (کیچین، ۲۰۱۴، ۲۹-۲۵). از این منظر، فلسفه اطلاعات فلوریدی با تمرکز بر ابعاد مفهومی و اخلاقی داده، در معرض خطر نادیده گرفتن «زیست سیاست داده‌ای»^۴ قرار می‌گیرد. برای مثال، سیاست‌های دولتی درباره نظارت جمعی، مالکیت داده‌های زیستی،^۴ یا کنترل الگوریتمی مهاجرت، نشان می‌دهند که مسئله اطلاعات صرفاً یک مسئله هستی‌شناختی یا اخلاقی نیست، بلکه در دل منازعات قدرت و سلطه شکل می‌گیرد (روپرت، ایسین و بیگو، ۲۰۱۷، ۹-۶). بنابراین، نقدهای مکملی چون سرمایه‌داری نظارتی زوبوف و نظریه‌های داده‌محور انتقادی، یادآور می‌شوند که هرچند فلسفه اطلاعات فلوریدی افق تازه‌ای برای بازاندیشی جایگاه انسان و هویت او در عصر دیجیتال می‌گشاید، اما بدون پیوند خوردن به نقدهای سیاسی-اقتصادی، خطر آن وجود دارد که به دستگاهی هستی‌شناختی-اخلاقی منزوی بدل شود.

۴. هویت انسانی: دازاین یا اینفورگ؟

هایدگر با تمرکز بر بحران متافیزیک غربی، هویت انسان را در افق هستی، زمانمندی و گشودگی وجودی تحلیل می‌کند؛ در حالی که فلوریدی، با الهام از انقلاب چهارم و گسترش اینفوسفر، هویت انسان را در پیوند با شبکه‌های اطلاعاتی و زیست دیجیتال بازاندیشی

¹ behavioral surplus

² data materialism

³ data biopolitics

⁴ genomic data

می‌کند. تلاش هر دو فرارفتن از چارچوب‌های فکری مسلط دوران خود و تبیین انسان بر حسب واقعیت وجودی و زمانه او است. با این حال، با توجه به محدودیت‌های فلسفه وجودی هایدگر و فلسفه اطلاعات فلوریدی در تبیین هویت انسانی در عصر دیجیتال، مسأله این است که در جهان دیجیتال، کدامیک از این دو چارچوب توانایی بیشتری در توضیح و تبیین هویت انسانی دارد؟ آیا فلسفه وجودی هایدگر، می‌تواند ابعاد عمیق‌تری از هستی انسانی در فضای دیجیتال را آشکار کند؟ یا آن که فلسفه اطلاعات فلوریدی، با تمرکز بر اینفو سفر و عاملیت اطلاعاتی، تبیینی واقع‌بینانه‌تر از انسان در بستر تحولات فناوری به دست می‌دهد؟ هدف این بخش پاسخ به این پرسش‌ها با مقایسه این دو رویکرد است.

۴-۱. افق هویتی: جهان‌هایدگری / اینفوسفر فلوریدی

هایدگر در هستی و زمان، جهان را نه به منزله مجموعه‌ای از اشیاء، بلکه به مثابه افق انکشافی می‌فهمد که در آن، معناداری پدیدار می‌شود: «جهان، آن بافت معناداری است که در آن دازاین همواره درگیر و از پیش افکنده است» (هایدگر، ۱۹۲۷/۲۰۱۰، ۸۶). جهان نزد هایدگر، عرصه معنا سازی و پیش‌فهم است؛ جایی که موجودات نه به صورت ابژه‌های مستقل، بلکه در شبکه‌ای از ارجاعات و کارکردها پدیدار می‌شوند. در مقابل، فلوریدی اینفو سفر را اکوسیستم اطلاعاتی می‌داند که در آن موجودات، روابط و کنش‌ها در قالب داده و الگوریتم بازنمایی و محاسبه می‌شوند: «اینفو سفر، مفهومی است که در گسترده‌ترین معنای خود می‌تواند مترادف با واقعیت به کار رود، مشروط بر آنکه واقعیت را به صورت اطلاعاتی تفسیر کنیم. در این حالت، پیشنهاد آن است که آنچه واقعی است اطلاعاتی است و آنچه اطلاعاتی است واقعی است» (فلوریدی، ۲۰۱۴، ۴۱) اگرچه تفاوتی بنیادین در مبانی هستی‌شناختی این دو وجود دارد، اما در هر دو مورد، با نفی جهان به مثابه عرصه صرفاً مادی مواجه هستیم. نزد هایدگر، جهان عرصه انکشاف و معناست؛ نزد فلوریدی، عرصه تعامل اطلاعاتی.

۴-۲. هم‌بودگی: انسانی / هم‌زیستی انسان و عامل مصنوعی

هایدگر در تحلیل وجودی دازاین بر مفهوم هم‌بودگی (بودن-با) تأکید دارد: «بودن-با-دیگران، ساختاری اگزستانسیال از دازاین است» (هایدگر، ۱۹۲۷/۲۰۱۰، ۱۵۶). این هم‌بودگی، به معنای آن است که انسان همواره در شبکه‌ای از روابط اجتماعی و معنایی زندگی می‌کند و هیچ‌گاه وجودی مجزا و منزوی نیست. فلوریدی، با طرح مفهوم «اینفورگ»، این هم‌بودگی را از سطح انسانی به سطح گسترده‌تر اطلاعاتی منتقل می‌کند. در اینجا، هم‌زیستی نه فقط میان انسان‌ها، بلکه میان انسان، ماشین و عاملان اطلاعاتی تحقق می‌یابد. «اینفورگ‌ها، کنش‌گرانی اطلاعاتی هستند که در یک اینفو سفر مشترک، پیوسته در حال تعامل و بازتعریف هویت هستند» (فلوریدی، ۲۰۱۴، ۹۴). بنابراین، اگر هم‌بودگی هایدگر به هم‌بودگی انسانی محدود می‌شود، در فلسفه اطلاعات، هم‌زیستی انسان و عامل مصنوعی جایگزین آن می‌شود.

۴-۳. ریخت زمانی: تضاد میان زمانمندی اگزستانسیال و پویایی لحظه‌ای داده‌ها

در اندیشه هایدگر، زمانمندی^۱ بنیان هستی دازاین است: «زمانمندی افق اصیل هرگونه فهم هستی است» (هایدگر، ۱۹۲۷/۲۰۱۰، ۳۷۷). دازاین، بودن خود را در افق آینده، گذشته و اکنون به هم‌پیوسته تجربه می‌کند؛ به‌ویژه از رهگذر «پیش‌افکنندگی»^۲ به آینده و

^۱ Temporalität

^۲ Entwurf

رویارویی با مرگ به‌عنوان امکان نهایی. بنابراین، زمانمندی اگزیزستان سیال هایدگر افقی کشیده و تاریخی دارد. در مقابل، فلوریدی زمان در اینفوسفر را عمدتاً در قالب «پویایی لحظه‌ای داده‌ها» می‌فهمد. در وضعیت آنالایف، کنش و هویت پیوسته در تغییر و بازتعریف لحظه‌ای هستند؛ داده‌ها در لحظه تولید و پردازش می‌شوند و هویت فردی دائماً تحت بازنویسی دیجیتال قرار دارد (فلوریدی، ۲۰۱۵، ۴). این پویایی لحظه‌ای داده‌ها با عمق اگزیزستان سیال زمان نزد هایدگر در تضاد است: یکی تأکید بر افق تاریخی و امکان‌مندی؛ دیگری تأکید بر هم‌زمانی^۱ و آئیت اطلاعات.

با این حال، برای آن که این تقابل به سطحی‌نگری فروکاسته نشود، باید دو سطح زمانی را به‌طور نظام‌مند در نسبت با یکدیگر قرارداد. به‌بیان دیگر، زمانمندی اگزیزستان سیال را می‌توان در سه بُعد بنیادین آن با صورت‌های متناظر در جهان دیجیتال مقایسه کرد. نخست، پیش‌افکنده‌گی که نزد هایدگر (۶۵§ و ۶۶§) افق امکان‌های وجودی را می‌گشاید و بنیاد اصالت دازاین است (هایدگر، ۱۹۲۷/۲۰۱۰، ۳۷۷-۳۷۳). در بستر دیجیتال به «آینده آماری» فروکاسته می‌شود؛ الگوریتم‌ها آینده را نه به‌مثابه امکان‌های گشوده، بلکه به‌مثابه محاسبه احتمالات بازمی‌سازند (زوبوف، ۲۰۱۹، ۹۶-۹۳). دوم، بودگی-پیشین^۲ که به تعبیر هایدگر (۳۸§) پرتاب‌شدگی تاریخی دازاین در جهانی پیش‌شاپیش موجود است (هایدگر، ۱۹۲۷/۲۰۱۰، ۱۷۵-۱۷۴). در زیست دیجیتال به «آر شیو داده‌ای» بدل می‌شود؛ گذشته‌ای که به‌جای تجربه تاریخی، همچون ردپاهای ذخیره‌شده و همواره باز یافت‌پذیر عمل می‌کند. سوم، بودن-در-کنار^۳ یا اکنون درگیرانه دازاین که هایدگر (۶۸§) آن را بخشی از ساختار سه‌گانه زمانمندی می‌داند (هایدگر، ۱۹۲۷/۲۰۱۰، ۳۷۷-۳۷۹). در وضعیت شبکه‌ای به «اکنون محاسبه‌شده» تغییر شکل می‌دهد؛ حضوری دائمی که فرد را پیوسته در معرض سنجش و دیده‌شدن نگاه می‌دارد. این سه تطبیق نشان می‌دهند که زمان الگوریتمی صرفاً یک تکنیک محاسباتی نیست، بلکه شیوه‌ای نو از انکشاف است که خطر بنیادین آن تحدید آزادی دازاین و تقلیل آینده به احتمالات است. از این منظر، همان‌گونه که دازاین در خطر سقوط به داس من قرار دارد (هایدگر، ۱۹۲۷/۲۰۱۰، ۱۲۲-۱۱۸)، هویت انسانی در عصر دیجیتال نیز در معرض سقوط به زمانمندی الگوریتمی و بی‌چهره است؛ و همین نکته راه را برای بحث بعدی درباره نسبت داس من و آن لایف می‌گشاید.

۴-۴. انحلال سوژه: داس من / آن لایف

در مواجهه با بحران‌های مدرن و پسامدرن در فهم انسان، هایدگر و فلوریدی هر یک از زاویه‌ای متفاوت، اما ظاهراً در افقی مشترک، به پرسش از فروپاشی سوژه انسانی پرداخته‌اند. هایدگر با طرح مفهوم داس من (هایدگر، ۱۹۲۷/۲۰۱۰، ۱۲۲-۱۱۸)، وضعیت انسان در گم‌گشتگی فرهنگی، توده‌وارگی گفتمانی و زیست روزمره غیراصیل را نشان می‌دهد؛ درحالی که فلوریدی، با مفهوم آن لایف (فلوریدی، ۲۰۱۴، ۷۶-۵۹) زیست تلفیقی انسان را در میدان اطلاعاتی و وضعیت درهم‌تنیده با شبکه‌ها، داده‌ها و الگوریتم‌ها توصیف می‌کند. داس من و آن لایف به‌مثابه دو صورت انحلال سوژه متمایز و خودبنیاد، بازنمایی‌هایی از این انحلال در دل نظام‌های ساخت‌یافته، بی‌مرکز و توزیع شده هستند. در نظام فکری هایدگر، داس من، در سطح وجودی، تجلی نوعی بی‌تفاوتی اگزیزستان سیال است؛ نشان‌گر افول دازاین به سطحی است که در آن، گشودگی اصیل به هستی، جای خود را به گفتمان‌های همگانی، بی‌چهره و تکراری می‌دهد. انسان در وضعیت داس من، دیگر نه حامل یک طرح یگانه وجودی، بلکه بازتابی از «آن چه دیگران می‌اندیشند و می‌کنند» است. این سقوط، نشانه گسست از امکان وجود اصیل و زیست منحصر به فرد است. در مقابل، آن لایف در فلسفه فلوریدی،

¹ synchronicity

² Geworfenheit

³ Gegenwart

صورت‌بندی از سان در بستر اینفو سفر است؛ جایی که مرکزیت هستی‌شناختی از سان جای خود را به نوعی توزیع عاملیت درون سامانه‌های اطلاعاتی می‌دهد. فردیت به معنای مدرن آن، یعنی آگاهی مستقل، مرزدار و درونی، در میدان داده‌محور فرومی‌پاشد و جای آن را «گره‌های اطلاعاتی» می‌گیرند که نه مستقل بلکه هم‌بسته با شبکه دیجیتال معنا پیدا می‌کنند. اینجا نیز، با شکلی از انحلال فردیت مواجهیم، اما نه از رهگذر تقلید اجتماعی، بلکه از طریق اتصال ساختاری به شبکه‌ای فراگیر از داده‌ها و ماشین‌ها. در آن لایف، با نوعی نا-تمایزی عاملیتی مواجه هستیم. کنش‌گر انسانی، به واسطه درهم‌تنیدگی با سامانه‌های الگوریتمی، خود را در شبکه‌ای از داده‌ها رها می‌کند که کنترل و تملک کامل بر آن ندارد. تصمیم‌ها از طریق پلتفرم‌ها، الگوهای رفتاری و واسطه‌گری الگوریتم‌ها ساخته می‌شوند. فلوریدی در توصیف این وضعیت، از فقدان مرز روشن میان کنش‌گر و ابزار سخن می‌گوید؛ به گونه‌ای که مسئولیت، عاملیت و انتخاب، به شکل توزیع‌یافته میان انسان و ماشین تقسیم می‌شوند. در نتیجه، همچون داس من، انسان آن لایف نیز به طرز بنیادین از امکان تصمیم‌گیری مستقل و درون‌زاد فاصله می‌گیرد.

دازاین در اندیشه هایدگر، هرچند مستعد سقوط به وضعیت داس من است، اما در بنیاد خود، گشاینده افق هستی است؛ یعنی نحوه‌ای از هستی که می‌تواند با پذیرش مرگ، تاریخ‌مندی و امکان، به اصالت دست یابد. در مقابل، اینفورگ، یعنی ارگانسیم اطلاعاتی در فلسفه فلوریدی، نه سوژه‌ای بنیادین، بلکه عنصری در نظام داده‌ای توزیع شده است؛ او کنش‌گری است که بخشی از هستی‌اش، در بیرون از او، در سرور، الگوریتم و شبکه، قرار دارد. در نتیجه، اگر دازاین حامل امکان‌های انضمامی یکتا و طرح وجودی خاص خویش است، اینفورگ عمدتاً به مثابه مؤلفه‌ای از یک سامانه کلی فهم می‌شود. این تفاوت، به نوعی تقابل میان هستی‌شناسی گشودگی (در هایدگر) و هستی‌شناسی اتصالی/داده‌ای (در فلوریدی) دلالت دارد؛ یکی در پی فهم انسان در افق حقیقت و دیگری در چارچوب تعاملات اطلاعاتی.

پرسش کلیدی در هر دو آن است که آیا در وضعیت تحلیل‌رفته انسان، هنوز امکانی برای اصالت، آزادی، یا بازیابی خود انسانی باقی مانده است؟ هایدگر، هرچند نقدی رادیکال به گشتل و چارچوب تکنولوژیک وارد می‌کند، اما در نهایت، امکان گشودگی نوین به هستی را از مسیر «درنگ» و «پذیرش بی‌خانمانی» ممکن می‌داند (هایدگر، ۱۹۲۷/۲۰۱۰، ۲۳۳-۲۳۲). برای او، اصالت، در دل وضعیت سقوط‌یافته نیز به شرط گسست از داس من و مواجهه صادقانه با مرگ و زمانمندی قابل بازیابی است (هایدگر، ۱۹۲۷/۲۰۱۰، ۳۱۱-۲۹۴). در مقابل، فلوریدی، گرچه به بازتعریف اخلاق انسانی در اینفوسفر می‌پردازد، اما طرح او فاقد مفهومی نظیر «اصالت اگزستانسیال» است. انسان اینفورگ در وضعیت آن لایف، فاقد یک امکان بنیادین برای گسست کامل از ساختار اطلاعاتی است؛ بلکه باید درون آن زیست کند، با آن تعامل کند و اخلاق خود را از درون همان سامانه بازآفرینی کند. اگر هایدگر امکان‌رهایی را در سکوت، تصمیم و انقطاع می‌جوید، فلوریدی آن را در تنظیم اخلاقی رابطه با شبکه داده‌ها می‌بیند. در نتیجه، مفهوم «اصالت» نزد فلوریدی، نه هستی‌شناختی بلکه بیشتر اخلاقی-سیستمی است.

افزون بر این، هایدگر، با وجود بدبینی بنیادین خود نسبت به تکنولوژی مدرن، راهی برای گشودگی نوین به هستی باز می‌گذارد (هایدگر، ۱۹۲۷/۲۰۱۰، ۳۳). امکان شنیدن فراخوان هستی، بازاندیشی در حقیقت و بازیابی سکونت شاعرانه در جهان (هایدگر، ۱۹۲۷/۲۰۱۰، ۲۲۹-۲۱۳). در این چشم‌انداز، آینده انسان، نه بازگشت به گذشته، بلکه عبوری هستی‌شناختی به فراسوی

¹ Gelassenheit

انسان‌گرایی کلاسیک است. در مقابل، فلوریدی، آینده‌انسان را نه در عبور از اینفو سفر، بلکه در ادغام مسئولانه او با ساختارهای داده‌محور می‌بیند. انسان آینده، انسانی است که می‌آموزد در فضای آن لایف، به‌مثابه یک اینفورگ، زندگی کند و ارزش خلق کند. این چشم‌انداز، فاقد بُعد گشاینده هستی‌شناختی است و بیشتر بر مدیریت عقلانی، طراحی اخلاقی و سازگاری کارکردی تأکید دارد. درنهایت، اگر فلسفه هایدگر حامل نوستالژی‌ای برای اصالت گم‌شده است، طرح فلوریدی حاکی از پذیرش جهان بدون مرکز، بدون ذات و بدون بازگشت است.

۵. هویت انسانی: تلفیق دازاین و اینفورگ

با توجه به آنچه بیان شد فلسفه وجودی هایدگر و فلسفه اطلاعات فلوریدی هیچ یک به تنهایی نمی‌تواند تبیینی واقع‌بینانه از هویت انسانی در بستر تحولات فناوری به دست دهد اما با توجه به نقاط قوت این دو، ارائه مدلی تلفیقی که بتواند از یک سو، دستاوردهای فلسفه اطلاعات فلوریدی در تبیین وضعیت داده‌محور انسان معاصر را حفظ کند و از سوی دیگر، ژرفای اگزیستانسیال-تفسیری اندیشه هایدگر را برای بازاندیشی هویت انسانی در افق بحران‌های تکنولوژیک و فرهنگی در نظر گیرد، امکان‌پذیر خواهد بود. این مدل، بر دولاية بنيادی استوار است: لایه اگزیستانسیال-تفسیری و لایه اطلاعاتی-اکولوژیک، و سپس بررسی تعامل و تنش میان این دو.

۵-۱. لایه اگزیستانسیال-تفسیری: شرط امکان معنا و تداوم افق انسانی

در سنت هایدگری، هویت انسانی نه صرفاً یک داده یا شیء، بلکه افقی گشوده برای معنا‌سازی و بودن در جهان است. دازاین در مقام موجودی تاریخ‌مند، از رهگذر زمانمندی و رویارویی با مرگ، امکان‌هایی یگانه برای اصالت خویش می‌یابد (هایدگر، ۱۹۲۷/۲۰۱۰، ۲۷۸-۲۷۶). بنابراین، هرگونه نظریه درباره هویت در عصر دیجیتال باید این لایه اگزیستانسیال را حفظ کند: لایه‌ای که در آن، انسان نه به‌عنوان گره‌ای صرف در شبکه داده، بلکه به‌مثابه موجودی که قادر به تفسیر، انتخاب و گشودگی به حقیقت است، فهمیده می‌شود. این لایه، شرط امکان معناست؛ زیرا معنا تنها در افق هستی‌شناسانه گشودگی رخ می‌دهد، نه در محاسبه صرف داده‌ها.

۵-۲. لایه اطلاعاتی-اکولوژیک: شرط سامان کنش در اکوسیستم داده‌محور

فلوریدی نشان داده است که انسان معاصر ناگزیر در اینفوسفر زیست می‌کند؛ جایی که هویت و کنش او در درهم‌تنیدگی با داده‌ها، الگوریتم‌ها، و ماشین‌ها شکل می‌گیرد (فلوریدی، ۲۰۱۴، ۹۶-۹۱). از این منظر، انسان به‌مثابه اینفورگ، بخشی از اکوسیستم اطلاعاتی است و عاملیت او درون سامانه‌های توزیع شده تعریف می‌شود. این لایه، شرط سامان کنش است؛ زیرا تنها از رهگذر پذیرش قواعد اکولوژیک اینفو سفر (مانند شفافیت الگوریتمی، حقوق داده‌ای و مسئولیت مشترک انسان-ماشین) می‌توان امکان زیست پایدار و عادلانه در عصر دیجیتال را فراهم آورد (فلوریدی، ۲۰۱۳، ۷۵-۷۲). بدین‌سان، فلسفه اطلاعات، ما را متوجه ابعاد اکولوژیک هویت می‌سازد که دیگر محدود به موجود انسانی نیست، بلکه به‌تمامی کنش‌گران اطلاعاتی گسترش می‌یابد.

۵-۳. تعامل و تنش میان دولاية: از فروکاست داده‌ای تا بازاندیشی اگزیستانسیال

چالش اصلی در پیوند این دولاية، تنش میان «فروکاست داده‌ای» و «گشودگی اگزیستانسیال» است. اگر لایه اطلاعاتی-اکولوژیک بر لایه اگزیستانسیال چیره شود، خطر آن وجود دارد که هویت انسانی صرفاً به‌صورت یک گره محاسبه‌پذیر در شبکه داده فروکاسته

شود، همان وضعیتی که زوبوف در سرمایه‌داری نظارتی توصیف می‌کند. در مقابل، اگر تنها به لایه‌ی اگزیزستانسیال توجه شود و لایه‌ی اطلاعاتی نادیده گرفته شود، تحلیل ما به نوستالژی متافیزیکی بدل خواهد شد که قادر به توضیح واقعیت‌های دیجیتال نیست. مدل پیشنهادی در این مقاله، بر تعامل انتقادی و دیالکتیکی این دو لایه تأکید می‌کند:

- از یک سو، لایه‌ی اگزیزستانسیال - تفسیری به ما امکان می‌دهد تا در دل ساختارهای داده‌محور، همچنان بر افق معنا، آزادی، و امکان اصالت پای بفشاریم.
- از سوی دیگر، لایه‌ی اطلاعاتی - اکولوژیک یادآور می‌شود که این معنا و آزادی باید در بستر واقعی شبکه‌های داده و در تعامل با عاملیت‌های مصنوعی بازتعریف شود.

این تعامل، همان نقطه‌ای است که می‌توان از آن به «بازاندیشی اگزیزستانسیال در دل اینفوسفر» یاد کرد: کوششی برای پرهیز از فروکاست از سان به داده، در عین پذیرش این واقعیت که داده و الگوریتم، بستر اجتناب‌ناپذیر زیست امروزی هستند. این دو لایه، هنگامی که در مقام سیاست‌گذاری و طراحی عملی بازخوانی شوند، به ابعاد مشخصی ترجمه می‌شوند: در سطح افق هویتی، لایه‌ی اگزیزستانسیال بر In-der-Welt-sein و گشودگی به معنا تکیه دارد، درحالی که لایه‌ی اطلاعاتی آن را در قالب اینفوسفر و نمایش‌پذیری داده‌ها بازتعریف می‌کند. در سطح هم‌بودگی، Mitsein امکان بیناسوژگی اصیل یا سقوط در داس‌من را نشان می‌دهد، حال آن‌که در فلسفه اطلاعات، هم‌زیستی از سان، ما شین و سامانه‌ها محور است. در سطح زمانمندی، دازاین از رهگذر Entwurf/Geworfenheit/Gegenwart فهم می‌شود، درحالی که زیست دیجیتال زمان را در قالب لحظه‌مندی و آینده‌پیش‌نویسی شده بازمی‌سازد. از دل همین تقابل، شاخص‌های اجرایی نیز قابل استخراج هستند: شفافیت الگوریتمی و ممیزی سوگیری به منزله‌ی الزامات فنی - حقوقی در لایه‌ی اطلاعاتی؛ حق قابلیت حمل یا حذف داده‌ها به عنوان حقوق بنیادین دیجیتال؛ و امکان «درنگ دیجیتال» یا خاموشی/وقفه در طراحی تجربه کاربر به مثابه پاسداشت لایه‌ی اگزیزستانسیال.

۶. مدل دو-لایه‌ای و مواجهه آن با بحران‌های عصر دیجیتال

مدل دو-لایه‌ای که صورت‌بندی شد، صرفاً یک چارچوب نظری انتزاعی نیست؛ بلکه در مواجهه با بحران‌های اجتماعی، اقتصادی و سیاسی عصر دیجیتال، معنای واقعی خود را می‌یابد. در ادامه به بررسی نسبت این مدل با سرمایه‌داری داده‌ای، پرسش از هویت و خودمختاری انسان در بستر انقلاب چهارم و امکان‌های رهایی‌بخش در دل زیست دیجیتال پرداخته شده است.

۶-۱. مدل دو-لایه‌ای و نسبت آن با سرمایه‌داری داده‌ای در عصر نظارت

سرمایه‌داری داده‌ای که زوبوف آن را «سرمایه‌داری نظارتی» می‌نامد (زوبوف، ۲۰۱۹، ۱۱۵-۹۳) نشان می‌دهد داده‌ها چگونه به ماده‌ی خامی برای پیش‌بینی، کنترل و هدایت رفتار انسان‌ها بدل شده‌اند. اگر لایه‌ی اطلاعاتی-اکولوژیک مدل پیشنهادی ما این واقعیت را می‌پذیرد که زیست انسانی ناگزیر در بستر داده‌ها و الگوریتم‌ها شکل می‌گیرد، لایه‌ی اگزیزستانسیال-تفسیری هشدار می‌دهد که فروکاست انسان به «ابژه‌ی محاسباتی» مساوی است با انکار افق اصالت و آزادی. در این چارچوب، مدل دو-لایه‌ای می‌تواند ابزاری انتقادی باشد: نشان می‌دهد که سرمایه‌داری داده‌ای تنها یک نظم اقتصادی نیست، بلکه نوعی «گشتل داده‌ای» است که افق هستی انسان را در معرض بسته شدن قرار می‌دهد (هایدگر، ۱۹۲۷/۲۰۱۰، ۳۲۳-۳۲۲). بنابراین، نقد سرمایه‌داری نظارتی، نه فقط از منظر عدالت اقتصادی، بلکه در سطحی هستی‌شناسانه نیز ضروری است. از منظر هایدگری، سرمایه‌داری نظارتی صرفاً یک نظم

اقتصادی نیست، بلکه صورتی تازه از گشتل است. در این وضعیت، «داده سازی» همان «منبع سازی»^۱ است که هایدگر آن را صورت‌بندی بنیادی ذات تکنولوژی مدرن می‌داند (هایدگر، ۱۹۲۷/۲۰۱۰، ۳۲۳-۳۲۲). الگوریتم‌ها و پایگاه‌های داده نقش «به‌صف آوردن»^۲ را برعهده دارند (هایدگر، ۱۹۲۷/۲۰۱۰: ۳۲۳-۳۲۴) و پیش‌بینی آماری آینده، همان بسته شدن افق آینده به «حال محاسبه شده» است؛ وضعیتی که به تعبیر هایدگر، خطر آن است که خود انسان نیز صرفاً به‌عنوان ذخیره آماده تلقی گردد (هایدگر، ۱۹۲۷/۲۰۱۰، ۳۳۳-۳۳۲). بدین‌سان، می‌توان از «گشتل داده‌ای» سخن گفت: نحوه انکشافی که در آن، بودن انسان و جهان به‌طور بنیادین ذیل صورت‌بندی داده‌ای آشکار می‌شود.

۶-۲. هویت، قدرت و خودمختاری انسان در بستر انقلاب چهارم

در انقلاب چهارم، ساختارهای قدرت و هویت انسانی به‌طرزی بنیادین دگرگون شده است (شواب، ۲۰۱۷، ۱۵-۱۱). در این بستر، خودمختاری انسان با چالش جدی مواجه می‌شود: تصمیم‌های ما به‌طور فزاینده‌ای توسط پلتفرم‌ها، الگوریتم‌ها و الگوهای رفتاری پیش‌بینی شده هدایت می‌شوند (کولدری و مجیاس، ۲۰۱۹، ۳۳۶). لایه اگزستانسیال-تفسیری یادآور می‌شود که حتی در دل این وضعیت، انسان همچنان می‌تواند با پذیرش تاریخ‌مندی و مرگ، معنای وجودی خود را بازتعریف کند. اما این بازتعریف تنها زمانی امکان‌پذیر است که لایه اطلاعاتی-اکولوژیک، با شفافیت، عدالت و قواعد اخلاقی، محدودیت‌های قدرت داده‌ای را مهار کند. در غیر این‌صورت، خطر آن وجود دارد که هویت انسانی به‌طور کامل در دستگاه محاسباتی حل شود و «سوژه پسانسانی»^۳ نه به‌عنوان امکانی رهایی‌بخش، بلکه به‌مثابه شکلی نوین از سلطه ظهور کند.

۶-۳. ظرفیت‌های رهایی‌بخش: حفظ افق معنا در دل زیست دیجیتال

با وجود تمام این تهدیدها، مدل دو-لایه‌ای ظرفیت‌های رهایی‌بخش مهمی را نیز نشان می‌دهد. نخست، لایه اگزستانسیال-تفسیری می‌تواند الهام‌بخش بازاندیشی در تجربه دیجیتال باشد؛ به این معنا که کاربران و کنش‌گران دیجیتال، به‌جای تسلیم منفعلانه در برابر الگوهای الگوریتمی، بتوانند لحظه‌هایی از «درنگ»^۴ هایدگری را تجربه کنند (هایدگر، ۱۹۲۷/۲۰۱۰، ۲۴-۲۳). این درنگ، نوعی فاصله‌گذاری انتقادی است که امکان دیدن جهان داده‌ای به‌مثابه تنها شیوه بودن را به چالش می‌کشد. دوم، لایه اطلاعاتی-اکولوژیک یادآور می‌شود که این مقاومت اگزستانسیال نمی‌تواند در انزوا شکل گیرد؛ بلکه باید در سطح نهادی و ساختاری نیز حمایت شود. شفافیت الگوریتم‌ها، حقوق مالکیت داده و آموزش سواد دیجیتال، همه ابزارهایی هستند برای حفظ افق معنا و جلوگیری از فروکاست کامل انسان به داده. در اینجا، اخلاق اطلاعاتی فلوریدی (۲۰۱۳) می‌تواند با نقدهای اجتماعی زوبوف و کولدری تکمیل شود تا نوعی «اخلاق اکولوژیک-انتقادی» شکل گیرد؛ اخلاقی که نه تنها به توزیع عادلانه کنش‌گران اطلاعاتی می‌اندیشد، بلکه به توانمندسازی دازاین دیجیتال برای حفظ امکان اصالت توجه دارد.

¹ Datafication

² Bestand

³ Stellen

⁴ Gelassenheit

نتیجه‌گیری

این پژوهش کوشید با قرار دادن دو افق نظری متفاوت - اگزیستانسیالیسم هایدگر و فلسفه اطلاعات فلوریدی - در گفت‌وگویی دیالوگ‌محور، پرسش از «هویت انسانی در انقلاب چهارم» را بازاندیشی کند. تحلیل نشان داد که هر یک از این دو چارچوب برای پاسخ به پرسش مذکور به‌تنهایی ناکافی است: اندیشه هایدگر افق معنا، پیش‌افکنده‌گی و تاریخ‌مندی را روشن می‌کند، اما نسبت به پیچیدگی‌های داده‌ای و الگوریتمی خاموش می‌ماند؛ در مقابل، فلوریدی ساز و کارهای اکولوژیک و شبکه‌ای هویت را توضیح می‌دهد، اما در لایه معنابخش و زمان‌مند هستی ساکت است. ترکیب این دو رویکرد در قالب یک مدل دو-لایه‌ای، راهی برای فهم هویت دیجیتال می‌گشاید: هویتی که در سطحی عمیق همچنان به افق معنا و امکان گره خورده، اما در سطح زیسته ناگزیر در بستر اینفوسفر و ساز و کارهای داده‌ای محقق می‌شود. افزون بر این، این مدل نشان می‌دهد، مسأله هویت دیجیتال صرفاً فلسفی یا اخلاقی نیست، بلکه در دل مناسبات قدرت و سرمایه‌داری داده‌ای تشدید می‌شود. «گشتل داده‌ای» صرفاً یک تصویر استعاری نیست، بلکه واقعی است که خطر فروکاست انسان به گره‌ای محاسبه‌پذیر را در پی دارد. از این رو، صیانت از هویت انسانی در سطح فردی مستلزم پرورش توانمندی‌های وجودی و در سطح نهادی نیازمند طراحی و نظارت بر سازوکارهای اطلاعاتی است. در نهایت، دفاع از هویت انسانی در انقلاب چهارم نه در انکار داده و تکنولوژی، بلکه در بازاندیشی نسبت انسان با اینفوسفر و در طراحی دوباره زیست داده‌محور امکان‌پذیر است. انسان آینده، حتی اگر در مقام اینفورگ تعریف شود، همچنان می‌تواند دازاین باقی بماند: موجودی که در شبکه زیست می‌کند، اما افق امکان‌های خویش را تنها به شبکه واگذار نمی‌کند. بدین ترتیب، تلاش پژوهش حاضر، در پر کردن نسبی شکاف میان اگزیستانسیالیسم و فلسفه اطلاعات با ارائه مدلی مفهومی، پیوند این مدل با نقد اقتصاد سیاسی داده و برجسته کردن ایده گشتل داده‌ای به‌مثابه افق تهدید؛ و استخراج پیامدهای عملی برای سیاست‌گذاری، طراحی و آموزش بود که همه این موارد به نوعی نوآوری این پژوهش است. با این حال، مقاله به‌طور آگاهانه، مفهومی - نظری باقی مانده و سنجش تجربی را به پژوهش‌های خاص آن حوزه واگذار می‌کند.

References

- Couldry, N. & Mejias, U. A. (2019). *The Costs of Connection: How data is colonizing human life and appropriating it for capitalism*. Stanford University Press.
- Floridi, L. (2010a). *Information: A very short introduction*. Oxford University Press
- Floridi, L. (2010b). *The Cambridge Handbook of Information and Computer Ethics*. Cambridge University Press
- Floridi, L. (2013). *The Ethics of Information*. Oxford University Press.
- Floridi, L. (2014). *The 4th Revolution: How the infosphere is reshaping human reality*. Oxford University Press.
- Floridi, L. (2015). *The Onlife Manifesto: Being human in a hyperconnected era*. Springer.
- Heidegger, M. (1927/2010). *Being and Time* (J. Stambaugh, Trans., rev. ed.). SUNY Press.
- Heidegger, M. (1971). The Thing. In A. Hofstadter (Trans.), *Poetry, Language, Thought* (pp. 161–184). New York: Harper & Row.
- Heidegger, M. (1977/1993). The question concerning technology. In D. F. Krell (Ed.), *Basic Writings* (pp. 311–341). HarperCollins.
- Kitchin, R. (2014). *The Data Revolution: Big Data, Open Data, Data Infrastructures and Their Consequences*. SAGE.
- Ruppert, E., Isin, E., & Bigo, D. (2017). Data Politics. *Big Data & Society*, 4(2), 1–13. <https://doi.org/10.1177/2053951717717749>
- Schwab, K. (2017). *The Fourth Industrial Revolution*, Currency Books, ISBN 978-1-5247-5886-8.
- Zuboff, S. (2019). *The Age of Surveillance Capitalism: The fight for a human future at the new frontier of power*. PublicAffairs.